

2. Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 2. — Ст. 4.
3. Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
4. Людина і праця: Інформ. бюл. Мішпраці України. — 1997. — № 2–3.

УДК 347.764(477)

І. М. Сирота

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Формування та реалізація нової національної системи в Україні все більше набирає темпу, розвивається соціальне страхування як основа пенсійного забезпечення. Найбільший позитив — це те, що за нормами нового законодавства перераховані пенсії понад 13 млн осіб. Такі перерахунки здійснено лише в Україні, на відміну від інших країн, де також проводилась пенсійна реформа.

І при цьому не варто забувати, що за три роки розміри пенсій збільшилися втричі. Якщо до запровадження реформи лише 232 тис. осіб отримували пенсії вищі за прожитковий мінімум для непрацездатних, то за цей період їх кількість збільшилась у 42 рази і нині становить 10 млн осіб, або 96% від загальної чисельності пенсіонерів. А середній розмір пенсії, якщо порівняти дані на 1 січня 2003-го і 2007 року, зріс у три рази — з 136,85 грн до 406,82 грн [1].

У новому пенсійному Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року [2] було встановлення норму: при зростанні середньої заробітної плати в Україні порівняно з попереднім роком пенсії підвищуються на коефіцієнт, який відповідає не менше 20% темпів цього зростання. Таке підвищення пенсій проводилось в 2005, 2006 і 2007 роках.

На відміну від попередніх років, коли перерахунок пенсій відбувався лише один раз на рік, то тільки у 2007 році цей перерахунок проводився тричі. Темп зростання пенсій дорівнюватиме темпам зростання середньої заробітної плати.

З 1 жовтня 2007 року у зв'язку із черговим підвищенням прожиткового мінімуму з 406 до 411 грн підвищуються і мінімальні пенсії — з 410 до 415 грн.

На забезпечення виплати пенсій у підвищених розмірах будуть спрямовані передусім власні кошти Пенсійного фонду, зростання яких передбачається у 2007 році до 90 мрд грн, а також кошти державного бюджету України. Ці кошти є ресурсом підвищення пенсій, враховуючи те, що новий пенсійний закон спонукає до сплати внесків всіх працюючих громадян.

Адже принцип пенсійного забезпечення без урахування персонального внеску до Пенсійного фонду, який діяв до 2004 року, в новому пенсійному законі був замінений на страховий: встановлення диференційованих пенсій з урахуванням участі застрахованої особи у формуванні коштів Пенсійного фонду впродовж всього трудового життя. Тепер при призначенні пенсій та зарахування до страхового стажу будуть враховуватися лише ті періоди, за які сплачено страхові внески до пенсійного фонду.

Введено й нову багаторівневу пенсійну систему, яка дасть можливість кожному подбати й про додаткову пенсію, заощаджуючи на старість не лише в державному Пенсійному фонді, а й в інших фондах.

Новий пенсійний закон передбачає суттєве удосконалення системи пенсійного забезпечення — перехід на страхову трирівневу пенсійну систему, яка складається з солідарного, накопичувального та недержавного пенсійного страхування.

Перший рівень — це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що діє на принципах солідарності поколінь, субсидування та здійснення виплати пенсій за рахунок коштів Пенсійного фонду, сформованого за рахунок страхових внесків підприємств і громадян.

Другий рівень є накопичувальним. Він базується на принципах накопичення коштів застрахованих осіб в накопичувальному фонді та здійсненні фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат на умовах і в порядку, передбачених законодавством. Другий рівень діятиме на основі обов'язкових пенсійних накопичень, що враховуються в персоніфікованій базі даних Пенсійного фонду України на накопичувальних пенсійних рахунках. Цей рівень буде впроваджуватись поетапно після виконання в Україні певних умов.

Запровадити накопичувальну пенсійну систему передбачено з 1 січня 2009 р. (відповідно до законопроекту, схваленого Верховною Радою України у першому читанні). Учасниками накопичувальної системи будуть застраховані особи не старше 40 років, які перераховують частину внесків (у розмірі 2% від зарплати зі щорічним підвищенням до 7%) до Накопичувального фонду [3].

Аби стимулювати участь у накопичувальній системі роботодавці платитимуть лише до солідарної системи, а застрахованим відрахування компенсуються підвищенням заробітку.

Страхові внески до Накопичувального фонду можуть сплачувати лише ті застраховані особи, яким на день їх введення не виповнилося: чоловікам 40, жінкам 35 років.

Застраховані особи — чоловіки віком від 40 до 50 років, жінки — від 35 до 45 років можуть прийняти рішення про перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду протягом року з дня введення цих внесків. Якщо ці особи не прийняли рішення про перерахування внесків до Накопичувального фонду в зазначений термін, то вони втрачають право на перерахування таких внесків до Накопичувального фонду. Чоловіки, яким на день внесення страхових внесків до Накопичувального фонду виповнилося 50 років, і жінки, яким на день введення цих внесків виповнилося 45 років, не мають права та обов'язків сплачувати страхові внески до Накопичувального фонду.

Застраховані особи, що не сплачують страхових внесків до Накопичувального фонду, сплачують їх до Пенсійного фонду у встановлених розмірах. Від упровадження накопичувального рівня пенсійної системи виграють в першу чергу ті, кому сьогодні виповнилося 30–45 років. Вони отримуватимуть вищі пенсії, оскільки зможуть накопичити на своєму особовому рахунку додаткові

кошти. Звичайно, у нинішніх пенсіонерів і тих, кому «під п'ятдесят», немає такої можливості. Причому, слід відзначити, що чим вищим буде заробіток, тим більше грошей можна накопичити.

Розглянемо підрахунок на прикладі двох чоловіків 25 років: один отримує зарплату 870 грн, другий — удвічі більшу. При нинішній системі пенсійного забезпечення перший в 60 років міг би отримувати пенсію близько 350 грн, другий — до 700 грн. Але на умові, якщо роботодавець переводитиме на особовий рахунок кожного чоловіка 7% нарахувань на його заробіток, то тоді перший чоловік накопичить за цей час (у нинішніх грошах 25,5 тис. грн, другий — 51 тис. грн. При цьому в обох випадках частина їх пенсій, що виплачується за рахунок нарахувань на заробіток в солідарну систему $33\% - 7\% = 6\%$, зменшиться на 7%).

Приблизно можна підрахувати, яка ж пенсія буде у цих чоловіків: у першого пенсіонера пенсія в результаті вийде приблизно 500–550 грн; у другого — 1100–1200 грн.

Введення другого рівня пенсійних виплат із Накопичувального фонду можна буде здійснити лише за умови успішного економічного розвитку країни, росту заробітної плати, стабілізації фінансового забезпечення пенсійних виплат в солідарній системі, виконання інших умов, зафіксованих в Заключних положеннях Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року.

Під час реформування системи соціального страхування та пенсійного забезпечення планується запровадження професійної пенсійної системи з 1 липня 2009 року.

Облік застрахованих осіб, робота чи професія яких дає їм право на призначення пенсії на пільгових умовах чи за вислугу років, здійснюватиме Пенсійний фонд.

Учасниками професійної пенсійної системи зможуть стати не лише ті, чий професії значаться у переліку виробництв, професій, посад і показників, зайнятість на яких дає право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, але й при підтвердженні атестацією робочих місць впливу шкідливих факторів на стан здоров'я працівника.

Отримувати професійні пенсійні виплати можна буде при досягненні пільгового пенсійного віку (чи пізніше — за бажанням).

Внески на користь осіб, які мають право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, протягом перших п'яти років сплачуватимуть роботодавці (якщо буде визначено в колективній угоді). Згодом внески сплачуватимуться в обов'язковому порядку.

І ще один, третій, рівень пенсій за рахунок коштів недержавних пенсійних фондів. Передбачається, що цей рівень запрацює в повну силу після введення перерахування частини страхових внесків до Накопичувального фонду.

Формування недержавних накопичувальних фондів здійснюватиметься за рахунок добровільних внесків громадян і організацій. Умови і порядок формування цих фондів забезпечуються Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року [4].

Вкладники фонду мають право вільного вибору пенсійної схеми, а їх може бути декілька варіантів (порядок визначення розміру пенсійних виплат; термін, протягом якого здійснюються пенсійні виплати; порядок і термін сплати пенсійних внесків, у тому числі можливість їх зміни за умовами пенсійного контракту; умови і порядок участі в пенсійній схемі; права і обов'язки вкладника, учасника фонду за цією пенсійною схемою). Пенсійні внески до пенсійного фонду сплачуються в розмірах і в порядку, встановлених пенсійним контрактом, відповідно до умов обраних пенсійних схем. Вказані в пенсійному контракті розміри внесків до Пенсійного фонду можуть змінюватись відповідно до умов обраних пенсійних схем. Максимальний розмір внесків за пенсійними схемами недержавного пенсійного забезпечення не обмежується. Пенсійні внески сплачуються шляхом зарахування їх на поточні рахунки Пенсійного фонду. Зберігачем Пенсійного фонду може бути банк, який має ліцензію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг.

Учасниками фонду можуть бути громадяни України, іноземці і особи без громадянства. Участь фізичних осіб у будь-якому недержавному пенсійному фонді є добровільною. Фізична особа може бути учасником декількох пенсійних фондів за власним вибором. Пенсійні виплати можуть здійснюватися учасникові фонду або спадкоємцеві. Особа, що оплачує пенсійні внески на користь учасника фонду до недержавного фонду відповідно до умов пенсійного контракту, є вкладником фонду. Вкладником фонду може бути сам учасник фонду або професійне об'єднання, членом якого є учасник фонду.

Відносини між фондом і вкладником фонду регулюються пенсійним контрактом. Пенсійний контракт є договором між Пенсійним фондом і його вкладником, який укладається від імені Пенсійного фонду його адміністратором і за яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника або декількох учасників фонду за рахунок пенсійних внесків такого вкладника.

Сьогодні в Україні функціонують понад 80 недержавних пенсійних фондів, які об'єднують 69 тисяч учасників. А загальна сума активів НПФ становить майже 45 млн грн. Більше всього НПФ (зокрема, корпоративних і професійних) у Києві і Харкові, які вже надають послуги громадянам у формуванні додаткової пенсії. За показниками діяльності найвищий рейтинг у «Першого національного відкритого пенсійного фонду» (м. Київ). Він має свої філіали в 15 областях. Серед його вкладників більше 150 представників-роботодавців і більше 5 тис. фізичних осіб. Фонд відкрив вже більше 10 тис. індивідуальних пенсійних рахунків. Фонд планує значно розширити свою діяльність, відкрити представництва на території всієї України [5].

Другий і третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення.

За рахунок коштів Накопичувального фонду мають здійснюватись такі пенсійні виплати: 1) довічна пенсія з встановленим періодом. Ця пенсія, сума якої визначається в договорі страхування довічної пенсії, виплачується застрахованій особі після досягнення нею пенсійного віку або членам її родини або спадкоємцям в порядку, встановленому законом;

2) довічна обумовлена пенсія, яка виплачується щомісячно впродовж життя людини. У випадку, якщо загальна сума цієї пенсії, виплачена пенсіонерові на момент смерті менше, ніж сума вартості договору страхування довічної пенсії на момент його укладання, то різниця коштів виплачується спадкоємцям, названим у договорі страхування;

3) довічна пенсія подружжя. Виплачується щомісячно впродовж життя пенсіонера, а після його смерті — його чоловікові (дружині), який (яка) досягли пенсійного віку, впродовж їх життя;

4) одноразова виплата — пенсійна виплата, що здійснюється при умові досягнення застрахованою особою пенсійного віку та інших випадках на умовах, визначених законом.

Позначені рівні розвитку системи пенсійного забезпечення та завдання, які необхідно вирішити, надзвичайно складні. Справа в тому, що нова система пенсійного забезпечення повинна функціонувати в поєднанні з попередньою системою. А значить, необхідно забезпечувати поступовий перехід від однієї системи до іншої (від солідарної до тривірневої). Це головне в пенсійній реформі.

Найбільш складним є питання про проведення диференціації пенсійного забезпечення залежно від тривалості страхового стажу і заробітку працівників, участі в накопичувальній системі. Передбачається посилення ролі страхового стажу. Чим більший страховий стаж — більше пенсія. Більшу пенсію матиме той, хто довше сплачує внески [6].

Але які б труднощі не були, пенсійна реформа відбувається.

Література

1. Соціальний захист. — 2006. — № 10. — С. 27.
2. Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 49-51. — Ст. 376.
3. Офіційний вісник України. — 2005. — № 51. — Ст. 3205.
4. Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 47-48. — Ст. 372.
5. Соціальний захист. — 2006. — № 2.
6. Урядовий кур'єр. — 2005. — № 2.

УДК 349.2:331.105.44(477)

Г. І. Чанишева

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ПРОФСПЛОК В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Перші наукові праці про правове регулювання діяльності профспілок з'явилися у середині 20-х рр. минулого сторіччя (роботи Я. А. Канторовича [1], А. М. Кілінського [2], В. Я. Яроцького (Чекіна) [3]). Основна заслуга у розробленні радянського вчення про профспілки належить В. М. Догадову. Вчений виділяв такі найважливіші правові функції, що виконувалися профспілками у той час:

© Г. І. Чанишева, 2008